

OSOBA V PRÁVNÍM SMYSLU I

ČLOVĚK, PRÁVNÍ OSOBNOST, SVÉPRÁVNOST, ZASTOUPENÍ A PODPŮRNÁ OPATŘENÍ

Tento sylabus slouží jako vzdělávací materiál pro potřeby předmětu Občanské právo I – Obecná část. Výčet informací v tomto sylabu není vyčerpávající. Pro závěrečné a postupové zkoušky v kontextu uvedených předmětů může být proto samotný sylabus nedostačující

Úvodem

Osobou v právním smyslu je každý **člověk**, neboť má **právní osobnost**. Historicky však každý člověk osobou v právním smyslu nebýval, viz římské právo, koncepce *persony*.

Občanský zákoník pro označení člověka užívá zejména termín **fyzická osoba** s tím, že od právní osobnosti a svéprávnosti člověka (viz níže), resp. jeho jmění, se odvozuje koncept **právnických osob** jako umělých útvarů. K tomu viz jiný sylabus.

Ustanovení upravující **postavení osob**, tedy právní osobnost (§ 15 odst. 1 ObčZ), svéprávnost (§ 15 odst. 2 ObčZ), zletilost (§ 30 ObčZ), osoby blízké (§ 22 ObčZ), zastoupení (§ 436 a násl. ObčZ), jméno (§ 77 ObčZ), bydliště (§ 80 ObčZ), ochranu osobnosti člověka (§ 81 a násl. ObčZ) apod. patří mezi základy obecného soukromého práva. Tyto termíny, společně s dalšími pojmy rodinného práva, kupř. jako matka (§ 775 ObčZ), otec (§ 776 a násl. ObčZ) či příbuzný (§ 771 a násl. ObčZ) jsou významné pro každého člověka, neboť utváří jeho **civilní, resp. rodinný status**, což je podstatné pro celý právní řád.

Byť je soukromé právo ovládáno zásadami „*je dovoleno vše, co není zakázáno*“ a „*autonomií vůle*“ a převažují v něm dispozitivní normy, statusové poměry jsou upraveny **kogentně**, tj. nelze se od nich odchýlit (viz § 1 odst. 2 ObčZ). Je tomu tak proto, že je třeba ctít **veřejný pořádek**, jehož účelem je vyloučení nebo omezení nebezpečí veřejné poruchy, a tím přispění k právnímu bezpečí jako obecnému blahu.

1. Právní osobnost

Právní osobnost je **způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti** (§ 15 odst. 1 ObčZ). Zákon stanoví, že **člověk má právní osobnost od narození až do své smrti** (§ 23 ObčZ). Toto pojetí vychází z **přirozenoprávní teorie, dle které má každý právo na to, aby byla uznána jeho osobnost** (*lat. Quisque ius habet suam iuridicam personam in omnibus locis accipi.*). Občanský zákoník toto právo pouze chrání (§ 19 ObčZ). Je zakotveno, že **každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu**. Zákon přirozená práva uznává v určitém rozsahu a stanoví způsob jejich uplatňování a **způsob jejich ochrany** (§ 19 odst. 1 ObčZ). Přirozená práva spojená s osobností člověka **nelze zcizit a nelze se jich vzdát**; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu (viz také § 16 ObčZ). Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku (§ 19 odst. 1 ObčZ).

Po narození musí být **každé dítě zapsáno v knize narození, kterou vede matriční úřad** (srov. čl. 7 ÚPrDt). Do matriky se zejména zapisuje jméno a příjmení dítěte, datum jeho narození, pohlaví a jména a příjmení jeho rodičů (§ 14 MatrZ).

Zvláštní ustanovení obsahuje zákon pro *nascitura*. Na **počaté dítě** se hledí jako na **již narozené**, pokud to **vyhovuje jeho zájmům**. Zákon dále stanoví vyvratitelnou domněnku, dle které se má za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však dítě živé, zákon stanoví fikci, na základě které je třeba na ně hledět tak, jako by nikdy nebylo (§ 25 ObčZ).

Pro **stanovení smrti** člověka stanoví zákon dva způsoby, a to

a) důkaz smrti a

b) domněnku smrti.

Ad a) Jde-li o důkaz smrti, je uvedeno, že smrt člověka se prokazuje

- **úmrtním listem** vystaveným po prohlédnutí **těla mrtvého** stanoveným způsobem (§ 26 odst. 1 ObčZ);
- **rozhodnutím soudu**, nelze-li tělo mrtvého prohlédnout stanoveným způsobem; člověka za mrtvého prohlásí i bez návrhu soud, pokud byl člověk účasten takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem **jeví jako jistá**; v rozhodnutí určí soud den, který platí za den smrti (§ 26 odst. 2 ObčZ; § 54 a násl. ZŘS).

Závisí-li právní následek na skutečnosti, že určitý člověk přežil jiného člověka, a není-li jisto, který z nich zemřel jako první, má se za to, že všichni zemřeli současně (§ 27 ObčZ). To může mít významný dopad zejména do dědického práva, ale i do právního nástupnictví vůbec.

Ad b) Domněnka smrti je zákonem stanovena pro případ, že lze o někom mít důvodně za to, že zemřel (§ 71 odst. 1 ObčZ). Za mrtvého může soud prohlásit

- **toho, kdo byl již prohlášen soudem za nezcizitelného** z důvodu, že **opustil své bydliště**, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje, a to po uplynutí zákonných lhůt (§ 66 a násl. ve spojení s § 73 a násl. ObčZ);
- **toho, který se stal nezcizitelným** tak, že **opustil své bydliště**, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje, a po uplynutí zákonných lhůt (§ 74 a § 75 ObčZ).

V rozhodnutí je třeba vždy uveden **den, kdy nastaly účinky prohlášení nezcizitelnosti**, což má význam zejména pro uplatnění první domněnky otcovství (viz § 776 ObčZ). Také v rozsudku o prohlášení za mrtvého je nutné určit **den, který se pokládá za den smrti, resp. den, který člověk nepřežil**. To je důležité nejen pro uplatnění první domněnky otcovství (viz § 776 ObčZ), ale zejména pro zánik manželství či registrovaného partnerství (§ 71 odst. 2 *in fine* ObčZ). Zákon totiž stanoví, že na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, se hledí, jako by zemřel (§ 71 odst. 2 ObčZ).

Byl-li člověk prohlášen za mrtvého, nevylučuje to důkaz, že zemřel dříve nebo později, anebo že je ještě naživu. **Zjistí-li se, že je někdo naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží *ex lege*** (nicméně rozhodnutí bude zrušeno dle § 64 ZŘS); manželství nebo registrované partnerství se však neobnovuje. Obdobně se postupuje tehdy, byl-li proveden mylný důkaz smrti (§ 76 ObčZ).

I úmrtí **musí být zapsáno ve veřejných knihách**, tj. v knize úmrtí vedené matričním úřadem (viz § 21 a násl. MatrZ).

2. Změna pohlaví

Změna pohlaví člověka je novým pojmem občanského zákoníku (§ 29 ObčZ). Je stanoveno, že **nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů na základě zvláštního zákona** (viz § 21 ZdravSpecSl). Může o ni **písemně požádat** jen osoba starší 18 let, která nežije v manželství či registrovaném partnerství anebo obdobném statusovém poměru. Mezi další předpoklady patří zejména jednoznačně stanovená **porucha sexuální identifikace**, tj. trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím, kladné stanovisko odborné komise a prokázaná schopnost žít jako jiná osoba.

Z povahy věci vyplývá, že se jedná o **dlouhodobý proces**, jehož výsledkem je přeměna ženy na muže, resp. muže na ženu. Právní řád **nezná neutrální pohlaví**. Nicméně, matriční předpis pro tyto účely stanoví, že osobě, která podstupuje změnu pohlaví, lze zapsat na její návrh **neutrální jméno a příjmení** (§ 72 odst. 5 MatrZ).

V zákoně je zakotvena vyvratitelná domněnka, dle které se má za to, že **dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení** vydaném poskytovatelem zdravotních služeb (§ 29 odst. 1 *in fine* ObčZ). Je-li změna dokonána, resp. proveden chirurgický zákrok při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů, zapíše se změna pohlaví do knihy narození osoby, které se týká, a bude vydán **nový rodný list**.

Příklad: Pan Jan Novák se rozhodl změnit své pohlaví. Nejprve se rozvedl se svojí ženou Evou, neboť tak stanoví zvláštní zákon. Jakmile započal hormonální léčbu, byl oprávněn používat jméno René Wallo. Po úspěšném provedení chirurgických zákroků bylo lékařským týmem vydáno potvrzení, že byla změna pohlaví dokončena, což mělo za následek změnu v knize narození, kde byl původně tento člověk zapsán. Matriční úřad mu vydal další nový rodný list, kde bylo zapsáno ženské pohlaví a jméno Renata Svobodová.

Zákon dále stanoví důsledky změny pohlaví (§ 29 odst. 2 ObčZ). Především je uvedeno, že

- a) **změna pohlaví nemá zásadně vliv na osobní stav (status) člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry** (tj. člověk dále zůstává příbuzným, dítětem svých rodičů, sourozencem a zejména rodičem svých dětí, prarodičem svých vnuků apod.);
- b) **změnou pohlaví však zaniká manželství nebo registrované partnerství**, byla-li změna provedena v zahraničí, neboť zvláštní zdravotní zákon stanoví, že změnu nelze provést osobě, která uzavřela manželství či vstoupila do registrovaného partnerství či

obdobného svazku (§ 21 odst. 2 ZdravSpecZ);

- c) **o povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, rozhodne soud podle pravidel stanovených pro období po rozvodu;** jde jak o povinnosti a práva ke společnému dítěti a o majetkové povinnosti a práva v době po zániku manželství; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat, plnit svoji vyživovací povinnost a s dítětem se stýkat; obdobně soud rozhodne i o povinnostech a právech bývalých registrovaných partnerů (viz dikci „*obdobně platí ...*“ v § 3020 ObčZ).

3. Jméno

V návaznosti na zápis dítěte matričním úřadem je povinností a právem rodičů dát dítěti jméno v souladu s veřejnoprávními předpisy. Blíže viz MatrZ. Jde-li o příjmení dítěte, je odvozeno od příjmení jeho rodičů (pravidla viz § 860 ObčZ).

Zákon stanoví, že jméno člověka je jeho **osobní jméno a příjmení**, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení, která mu podle zákona náležejí, a že **každý člověk má právo užívat své jméno a příjmení v právním styku**, stejně jako právo na jeho ochranu a na úctu k němu (§ 77 ObčZ). Zákon dále upravuje konkrétní prostředky ochrany proti zpochybnění jména či neoprávněnému zásahu (§ 78 ObčZ) s tím, že obdobně je chráněn i pseudonym (§ 78 ObčZ).

4. Osobnost člověka a jeho tělesná integrita

Zákon chrání **osobnost člověka, včetně všech jeho přirozených práv, zejména život a důstojnost každého člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy** (bez ohledu na věk či svéprávnost) s tím, že **každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého** (§ 81 ObčZ). Další ustanovení upravují **prostředky ochrany** proti dotčení osobnostních práv člověka, které může využít jak o sám, tak po jeho smrti osoba blízká (§ 82 a násl. ObčZ). V rámci následujících ustanovení je zvláštní pozornost věnována podobě a soukromí každého (§ 84 a násl. ObčZ) a duševní a tělesné integritě (§ 91 a násl. ObčZ), resp. ochraně před zásahy.

Výslovně je v této souvislosti stanoveno, že **nezletilý, který není plně svéprávný, může v obvyklých záležitostech udělit souhlas k zákroku na svém těle také sám**, je-li to přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku a jedná-li se o zákrok **nezanechávající trvalé nebo závažné následky** (§ 95 ObčZ; jde např. o vytržení zubu). Má-

li být zasaženo do integrity nezletilého, který **dovršil čtrnáct let**, nenabyl plné svéprávnosti, a **který zákroku vážně odporuje**, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, **nelze zákrok provést bez souhlasu soudu**. To platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná (§ 100 odst. 1 ObčZ). Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity této osoby, ač si jej tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu (§ 100 odst. 2 ObčZ). Soudní řízení je upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních (§ 466 ZŘS). Zvláštní zákony stanoví podrobnosti (ZdravSl, ZdravSpecSl).

5. Zletilost

Zákon stanoví, že zletilosti **se nabývá dovršením osmnáctého roku věku** (§ 30 odst. 1 věta druhá ObčZ). Jedná se o den narození, resp. jeho počátek (§ 601 ObčZ). Právní řád spojuje se zletilostí celé spektrum důsledků. Je třeba ji odlišovat od plné svéprávnosti, byť zpravidla tyto kategorie splývají.

6. Svěprávnost

Jedná se o nový pojem občanského práva, který byl však používán historickými úpravami. Svěprávnost znamená, že **člověk je osobou svého práva** (*lat. sui iuris*), tj. **je způsobilý nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat k povinnostem, tj. právně jednat** (§ 15 odst. 2 ObčZ). Svěprávnost tak nenáleží každému, na rozdíl od právní osobnosti.

Dále je stanoveno, že každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to je posoudit a ovládnout. Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná (§ 24 a § 2922 ObčZ). Svěprávností je dán – mimo jiné – **základ deliktní způsobilosti člověka**, tj. způsobilosti být deliktním dlužníkem (srov. zejm. § 1723 a násl. ObčZ). K tomu blíže viz jiný sylabus.

Podle intelektuální a volní vyspělosti člověka lze rozlišovat:

- a) **plnou svéprávnost,**
- b) **částečnou svéprávnost,**
- c) **omezenou svéprávnost.**

Ad a) Plná svéprávnost

Plná svéprávnost znamená, že **člověk je způsobilý plně nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a plně se zavazovat k povinnostem** (§ 15 odst. 2 ObčZ). Zákon jako **pravidlo stanoví, že plně svéprávným se člověk stává**

- **zletilostí, které se nabývá dovršením věku osmnácti let** (§ 30 odst. 1 ObčZ); před tímto rokem se plně svéprávnosti nabývá
 - **přiznáním svéprávnosti** (§ 37 ObčZ) nebo
 - **uzavřením manželství**; svéprávnost se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné (k tomu viz § 30 odst. 2 ObčZ ve spojení s § 656 ObčZ).

V případě **přiznání svéprávnosti** se někdy používá chybný pojem emancipace (srov. i DZ). Nejde však o vynětí z moci otcovské (*lat. emantipatio*), ale o obdobu přidání či prominutí let (*lat. venia aetatis*). Zákon v této věci stanoví, že **navrhne-li nezletilý**, který není plně svéprávný (resp. jeho zákonného zástupce), aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý **dosáhl věku šestnácti let**, pokud je osvědčena jeho schopnost **sám se živit a obstarat si své záležitosti** a pokud s návrhem **souhlasí zákonný zástupce nezletilého**. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého. Máme za to, že těmito ostatními případy mohou být jakékoli situace. Jedinou podmínkou, na které je třeba trvat (ve vazbě na návrh soudu), je **schopnost nezletilého samostatně se soustavně živit a obstarat si své záležitosti**. Jinak by právní úprava postrádala význam. Řízení je upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních (§ 466 ZŘS).

Příklad: Nezletilý Adam, významný dětský herec, nabyl značného jmění, o kterém hodlá do budoucna rozhodovat sám. Má vážné obavy, že jeho otec, vášnivý hazardní hráč a marnotratník, nespravuje jeho jmění řádně. Matka již nežije. Adam si neumí představit, že by tuto agendu zastal někdo z rodiny jako majetkový opatrovník.

Ad b) Částečná svéprávnost

Částečná svéprávnost **náleží dětem, které jsou nezletilé a které nenabýly plné svéprávnosti jejím přiznáním (§ 37 ObčZ) anebo uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 ObčZ ve spojení s § 656 ObčZ).** V této věci je tak nutné vycházet

- jak z obecného pozitivního pravidla (§ 31 ObčZ),
- tak z obecného negativního pravidla (§ 36 odst. 1 ObčZ),
- z ustanovení upravujícího jednání dítěte se souhlasem zákonného zástupce (§ 32 ObčZ),
- z ustanovení upravujícího možnost podmínění následků právního jednání dítěte souhlasem zákonného zástupce (viz § 36 odst. 2 ObčZ zakotvený zákonem č. 192/2021 Sb. ve vazbě na problematiku tzv. dětských dlužníků, dále jen novela),
- ze zvláštních ustanovení upravujících provozování obchodního závodu (§ 33 ObčZ),
- z ustanovení stanovících pravidla pro závislou práci (§ 34 a § 35 ObčZ); zvláštní zákon stanoví zákaz závislé práce nezletilého mladšího patnácti let nebo nezletilého, který neukončil povinnou školní docházku; těmto dětem je však dovoleno vykonávat uměleckou, kulturní, reklamní či sportovní činnost,
- z dalších zvláštních ustanovení (viz § 95 a § 100 ObčZ, upravující zásady do tělesné integrity),
- ze zvláštních předpisů (např. § 35 ZdravSl) či z mezinárodních smluv (čl. 6 ÚZvíř).

Svéprávnosti se nabývá z povahy věci postupně ve vazbě na rozumovou a volní vyspělost. Jinak tomu bude u novorozenců, jinak u dětí raného školního věku, jinak u středoškoláků. Zákon však na rozdíl od historických právních úprav nestanoví žádné věkové kategorie dětí, např. děti do 7 let, od 8 do 15 let, nad 15 let.

Obecné **pozitivní pravidlo** je vyjádřeno **vyvratitelnou domněnkou**, dle které se má za to, že **každý nezletilý**, který nenabyl plné svéprávnosti, **je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku** (§ 31 ObčZ). Jedná se o **objektivní koncepci**, která připouští **protidůkaz** a tím umožňuje zohlednit specifika u konkrétního dítěte daná jeho rozumovou a volní vyspělostí. Zákon tak garantuje na jedné straně jistotu a druhé straně respektuje jedinečnost, individualitu každého dítěte.

Obecné **negativní pravidlo** stanoví, že **nezletilý**, který nenabyl plné svéprávnosti, **není nikdy**, bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, **způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu** (§ 36 odst. 1

ObčZ ve spojení s kupř. § 898 ObčZ, nikoli běžná správa jmění). To platí bezvýjimečně, neboť v zákoně není uvedeno žádné zvláštní pravidlo či výjimka.

K problematice právního jednání nezletilého ne plně svéprávného dítěte, jeho zastoupení a případných vad viz bod 8 níže.

Ve druhé části občanského zákoníku jsou obsažena i **další ustanovení** týkající se nezletilých ne plně svéprávných dětí, ve kterých je stanovena konkrétní věková hranice. Jde zejména o **sňatečný věk a sňatečnou způsobilost** (§ 672 ObčZ), o **právo dát souhlas k osvojení** (vlastnímu, srov. zejména tzv. právo veta u dítěte staršího dvanácti let, § 806 ObčZ, dále ve vazbě na vlastní dítě, § 811 ObčZ) apod.

Částečnou svéprávnost je třeba **odlišit od participačních práv dítěte, garantovaných mezinárodními smlouvami.**

Ad c) Omezená svéprávnost

Omezenou svéprávnost **má ten, koho soud ve svéprávnosti omezil** (§ 55 a násl. ObčZ). Základním předpokladem je, že každé rozhodnutí musí být učiněno **v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti**; přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Dále zákon stanoví, že omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak **závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření**. V rámci každého rozhodování tak musí být uplatněn **princip poměrnosti** (viz také IV. ÚS 412/04). Nově proto zákon stanoví celý katalog **podpůrných opatření**, tj. předběžná prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti (v detailech viz dále). Pokud byl někdo omezen ve svéprávnosti, **jedná za něj soudem ustanovený opatrovník**. Procesním předpisem je zákon o zvláštních řízeních soudních (viz § 31 a násl. ZŘS).

Zákon stanoví další pravidla, zejm.

- a) **cíl:** tj. zájem člověka,
- b) **důvod:** duševní porucha, která není jen přechodná,
- c) **rozsah:** jen takový, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat,

d) a délku: v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na tři roky, resp. pět let.

Ve druhé části občanského zákoníku jsou obsažena **zvláštní ustanovení** týkající se osob, které byly omezeny ve svéprávnosti. Jde zejména o **sňatečnou způsobilost** (§ 673 ObčZ), o **právo dát souhlas k osvojení** (§ 812 ObčZ) a o **pravidla pro výkon rodičovské odpovědnosti** (§ 686 odst. 2 ObčZ).

Zákon upravuje i **faktické omezení svéprávnosti** a zákonné důsledky s tím spojené (viz § 581 ObčZ).

7. Dítě, nezletilé dítě, ne plně svéprávné dítě, nezaopatřené dítě

Dítětem je **každý potomek svých rodičů, bez ohledu na věk, zletilost, svéprávnost** (viz § 771 až 773; § 775 a § 776 a násl. ObčZ). To má význam jak za života, tak i v případě úmrtí ve vazbě zejména na dědické právo. Relevantní je **právní rodičovství**, byť zákon zohledňuje na mnoha místech i rodičovství biologické, resp. sociální (§ 785 až 793 ObčZ jde-li o popírání otcovství; § 794 a násl. ObčZ jde-li o osvojení nezletilého; § 847 ObčZ ve věci osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého ObčZ). To lze říci i o příbuzenství.

Některá ustanovení zákona však poskytují ochranu pouze **nezletilým dětem, které nenabýly svéprávnosti priznáním svéprávnosti či uzavřením manželství před dosažením věku osmnácti let (tj. nezletilým ne plně svéprávným dětem)**, především prostřednictvím rodičovské odpovědnosti (§ 865 ObčZ). Také mnohé mezinárodní smlouvy považují za dítě pouze osobu mladší osmnácti let (např. čl. 1 ÚPrDt), resp. poskytují ochranu dětem pouze do šestnácti let (kupř. čl. 4 MÚnosD). Rozlišování těchto pojmů má význam i jde-li o osvojení (srov. zakotvené osvojení zletilého, § 846 ObčZ) či o výpočet povinného dílu nepominutelného dědice (§ 1643 ObčZ).

V zákoně se lze setkat též s termínem **nezaopatřené dítě**. Jde o dítě, které není schopno se živit (§ 767 odst. 2 a § 768 odst. 2 ObčZ) či o dítě, které je schopno se živit jen na přechodnou dobu (§ 767 odst. 2 *in fine* ObčZ). Může se jednat jak o dítě zletilé, tak nezletilé, bez ohledu na svéprávnost.

Na dalších místech zákona se lze setkat i s termínem **potomek** (viz např. § 1635, § 1636 ObčZ).

Jiné právní předpisy, zejména práva veřejného, používají zcela odlišnou terminologii, např. pojem **mladistvý, mládež** apod. (viz např. ZSM).

8. Nezletilé dítě a právní jednání

S ohledem na výše uvedené pojmy lze rozlišovat několik kategorií nezletilých dětí, a to

- a) **nezletilé děti, které jsou plně svéprávné** v důsledku uzavření manželství či přiznání svéprávnosti – **jednají samostatně**;
- b) **nezletilé děti, které nejsou plně svéprávné**, tj. mají částečnou svéprávnost; zákon proto diferencuje s ohledem na celé spektrum skutečností a vymezuje
 - a. **nezletilé, kteří jednají samostatně ve vazbě na svoji rozumovou a volní vyspělost** (viz zejm. § 31 a 32 ObčZ) a **pracovněprávní způsobilost** (viz § 34 a § 35 ObčZ);
 - b. **nezletilé, kteří jednají se souhlasem zákonného zástupce** (§ 32 ObčZ);
 - c. **nezletilé, kteří jsou způsobilí jednat samostatně**, nicméně **nastoupení následků** jejich právních jednání **lze podmínit souhlasem zákonného zástupce** (viz novelou zakotvený § 36 odst. 2 ObčZ);
 - d. **nezletilé, kteří jednají se souhlasem zákonného zástupce a soudu, jde-li o provozování obchodního závodu** (viz § 33 ObčZ);
 - e. **nezletilé, za které jedná výlučně jejich zákonný zástupce.**

Ve vazbě na jednotlivá ustanovení občanského zákoníku mohou nastat zejména níže uvedené situace.

Ad a. Pokud má dítě způsobilost k určitému právnímu jednání, **jedná samo a právní jednání je platné**, vyhovuje-li jinak zákonu. Uplatní se obecné **pozitivní pravidlo**, které je vyjádřeno **vyvratitelnou domněnkou**, podle které se má za to, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (§ 31 ObčZ).

***Příklad:** Osmiletý Adam si koupil v knihkupectví za své uspořené kapesné zeměpisný atlas, aby mohl sledovat cestu dobrodruhů kolem světa.*

Nedostatek způsobilosti nezletilého ne plně svéprávného k právnímu jednání, tj. svéprávnost v nedostatečném rozsahu, je třeba považovat za **nesvéprávnost k určitému**

jednání. Dojde-li k **excesu**, tedy k situaci, kdy jednala osoba ne plně svéprávná, jedná se o **absolutně neplatné právní jednání** pro rozpor se zákonem a veřejným pořádkem (§ 581 ObčZ ve spojení s § 588 ObčZ).

K tomu je nutné dodat, že obecné **negativní pravidlo** stanoví, že nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, není nikdy, bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu (§ 36 odst. 1 ObčZ ve spojení např. s § 898 ObčZ, nikoli běžná správa jmění). Nicméně, v důsledku novely směřující k ochraně tzv. dětských dlužníků je třeba posuzovat věc individuálně. Jde-li o právní jednání, ke kterému by potřeboval zákonný zástupce nezletilého přivolení soudu a na soud se v této věci neobrátil, lze dle novely jeho právní jednání **prohlásit za neplatné** jen tehdy, **působí-li dítěti újmu** (viz nový § 898 odst. 4 ObčZ). V této věci nastává neplatnost až na základě soudního rozhodnutí.

***Příklad:** Patnáctileté Evě chce její babička darovat chatu, na kterou Eva od dětství jezdí. Darovací smlouvu však musí za Evu uzavřít její rodiče a smlouvu musí schválit soud, neboť ne každý dar je obecně výhodný a vlastnictví zavazuje. Pokud by se rodiče na soud neobrátili, soud by mohl určit, že vlastníkem je stále babička, a to s odůvodněním, že chata je ve velmi špatném technickém stavu a ohrožuje sousední stavby.*

Pokud by takto jednal sám nezletilý, tj. kupř. zcizoval nemovitou věc, pak by bylo třeba posoudit, zda je mu jednání na újmu či nikoli (viz § 36 odst. 1 ObčZ). Jestliže by příslušné právní jednání újmu nezpůsobilo a současně by byly splněny všechny ostatní náležitosti právního jednání, tj. vůle dítěte by byla pravá apod., pak by se jednalo o platné právní jednání (viz § 31 ObčZ). Jestliže by však dotčené právní jednání dítěti újmu (osobní, majetkovou) působilo, pak by se jednalo o neplatné právní jednání, o čemž by rozhodl soud. Tato nová úprava je obdobná koncepci, kdyby jedná osoba omezená ve svéprávnosti (viz § 65 ObčZ).

***Příklad:** Sedmnáctiletý Adam zdědil po dědečkovi garáž, kterou prodal sousedovi. Získané peníze použil na prázdninový zahraniční jazykový kurz, kde se zdokonalil v angličtině.*

Ad b. Zákon upravuje také **právní jednání dítěte se souhlasem zákonného zástupce** (§ 32 ObčZ). Je stanoveno, že udělil-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti, ve shodě se **zvyklostmi soukromého života** souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu (výslovně i konkludentně, neformálně, předem,

současně i následně - pak se jedná o *ratihabici*), je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět. Je-li zákonných zástupců více, postačí, projeví-li **vůči třetí osobě** vůli alespoň jeden z nich; to neplatí, pokud třetí osoba věděla, že si zástupci odporují.

***Příklad:** V den narození pětiletých dvojčat Evy a Adama je vzali jejich rodiče do lunaparku. Děti si mohly samostatně vybrat z atrakcí a užít si jízdy na kolotočích. Rodiče postávali opodál a provozovateli jen s úsměvem dali kývnutím hlavy na vědomí, že s jízdou na ponících i cenou za ni souhlasí.*

Není-li dodrženo, co stanoví zákon, tj. nezletilý jednal sám, ačkoli mu měl jeho zákonný zástupce dát souhlas ve shodě se zvyklostmi soukromého života (§ 32 ObčZ), tj. došlo k **excesu**, takové jednání dítěte odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek, což má za následek **absolutní neplatnost** (§ 588 ObčZ). K absolutní neplatnosti přihlíží soud *ex offio*, neboť je vždy třeba chránit zájem nezletilého. Ustanovení o tom, že na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné než neplatné (§ 574 ObčZ), tak musí důvodně ustoupit této vyšší hodnotě.

***Příklad:** Čtyřletá Eva směnila se svojí kamarádkou ze školy své kolo za křečka. Rodiče Evy se smlouvou nesouhlasili. Zejména namítali, že o křečka je třeba se starat, kupovat mu potravu, zajistit veterinární péči apod. Proto zvířátko zanesli zpět rodičům druhé holčičky a požadovali vydání kola.*

Ad c. Ve vazbě na přijetí novely občanského zákoníku je nově upraveno také **zákonným zástupcem podmíněné právní jednání dítěte, resp. podmíněné nastoupení následků právního jednání dítěte**. Zákon stanoví, že i když je nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, způsobilý jednat v určité záležitosti samostatně, lze podmínit, že **následky** právního jednání **nastanou až souhlasem** zákonného zástupce nezletilého uděleným v určené lhůtě, jinak ve lhůtě dvou týdnů od vyžádání; to neplatí pro právní jednání osobní povahy a právní jednání podle § 33 ObčZ (viz § 36 odst. 2 ObčZ). Účelem této nové právní úpravy je, aby byla nastolena právní jistota a byly chráněny třetí osoby. Nutnost souhlasu si mohou vyžádat třetí osoby, ale i dítě samotné. Pokud rodiče souhlas udělí, **ručí za peněžitý dluh dítěte** (viz § 899a ObčZ).

***Příklad:** Třináctileté Evě nabídly její kamarádky, aby s nimi jela na dvoudenní lyžařský zájezd. Eva souhlasila a na hory se přihlásila. Protože si však nebyla jistá, zda ji rodiče dají na zájezd peníze, prohlásila, že se rodiče pořadatelé do tří dnů ozvou, přihlášení na zájezd schválí a vše zaplatí.*

Pokud by rodiče nezletilého ne plně svéprávného dítěte **souhlas** s právním jednáním svého dítěte **neudělili**, **právní účinky** jednání dítěte, resp. následky jinak platného jednání by **nenastaly**. Situace by byla obdobná jako v případě právního jednání, které vznik, změnu či zánik práv váže na podmínku (viz § 548 a násl. ObčZ).

Ad d. Jde-li o **nezletilé děti, kteří jednají se souhlasem zákonného zástupce a soudu** ve věci provozování obchodního závodu (viz § 33 ObčZ), je opět třeba říci, že dojde-li k **excesu**, tj. jednání nezletilého by nebylo učiněno se souhlasem jeho zákonného zástupce a soudu, bylo by *ex lege* **absolutně neplatné**.

Ad e. Jestliže **nemá** nezletilé dítě **způsobilost k danému právnímu jednání** (dle § 31 ObčZ), **jedná za něj zákonný zástupce**, tedy zástupce *ex lege*, kterým může být:

- aa) jeho rodič v rámci výkonu povinností a práv plynoucích z rodičovské odpovědnosti (§ 892 ObčZ; srov. také pravidla pro řešení možných kolizí, § 892 ObčZ, a neshody rodičů, § 877 ObčZ);
- bb) poručník (§ 929 ObčZ, srov. také poručenství na základě soudního rozhodnutí podle § 934 a násl. ObčZ);
- cc) jiná osoba, kupř. opatrovník *ad hoc* či pěstoun (viz § 966 odst. 2 ObčZ).

***Příklad:** Osmiletý Adam se má stát závětním dědicem po svém strýci, který nemá vlastní potomky. Protože dědictví může být předloženo a mohou nastat různé problémy, za nezletilého Adama se musí ve věci odmítnutí dědictví vyjádřit jeho rodiče a současně si vyžádat souhlas soudu [viz § 898 odst. 2 písm. c) ObčZ].*

Pokud by za nezletilého neučinili právní jednání jeho zákonní zástupci, ale jednal nezletilý sám, jednalo by se o absolutně neplatné jednání (viz § 581 ObčZ).

Jde-li o právní jednání nezletilých ne plně svéprávných dětí, je třeba doplnit, že novela občanského zákoníku zakotvila **další pravidla**, kupř. jde-li o **ručení rodiče za dluh dítěte** obecně (§ 899a ObčZ) či při přechodu nájmu bytu (viz § 2282a ObčZ). Nově také stanovila, že pokud se dítě **mladší patnácti let** zaváže ke **smluvní pokutě**, jde o **zdánlivé právní jednání**, ke kterému se nepřihlíží (viz § 2048 odst. 2 ObčZ). Jde-li o **vymáhání dluhů** dítěte, zákon obsahuje zcela nové ustanovení, které stanoví, že splnění peněžitého dluhu z právního jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, lze vymoci **pouze z majetku, který nezletilý nabyt před nabytím plné svéprávnosti**, a majetku, který nabyt právním jednáním vztahujícím

se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti (§ 899a odst. 1 ObčZ).

S výše uvedenými pojmy souvisí také deliktní způsobilost a **částečná deliktní způsobilost** nezletilého ne plně svéprávného dítěte. V obecné rovině je stanoveno, že každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout (§ 24 ObčZ). Proto se někdy používá i termín deliktní odpovědnost.

Nicméně, ve vazbě na přijetí novely občanského zákoníku zákon stanoví, že **rodiče dětí**, kteří jsou nositeli **rodičovské odpovědnosti a mají právo ji vykonávat** v plném rozsahu, **nahradí** poškozenému škodu, není-li nezletilý škůdce povinen k náhradě a ke škodě nedošlo v důsledku zanedbání náležitého dohledu (rodičem či třetí osobou), je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům rodiče a majetkovým poměrům poškozeného (§ 2921 odst. 2 ObčZ). V této návaznosti byla dále do občanského zákoníku zakotvena **věková hranice třinácti let**. Zákon proto nově stanoví odlišná pravidla pro děti starší třinácti let a pro děti mladší třinácti let a také různé varianty v souvislosti s případným zanedbáním dohledu nad dětmi:

a) Jde-li o **děti mladší třinácti let** do občanského zákoníku bylo doplněno nové ustanovení, které stanoví, že škodu způsobenou **nezletilým mladším třinácti let** nahradí ten, kdo nad ním **zanedbal náležitý dohled**. Nedošlo-li ke škodě v důsledku zanedbání náležitého dohledu, nahradí škodu nezletilý, způsobil-li ji činem povahy **úmyslného trestného činu** nebo je-li to spravedlivé se zřetelem k jeho majetkovým poměrům a majetkovým poměrům poškozeného (§ 2920 odst. 3 ObčZ).

Jak již bylo řečeno, není-li nezletilý škůdce povinen k náhradě a ke škodě nedošlo v důsledku zanedbání náležitého dohledu, **nahradí** škodu ten, kdo má a vůči dítěti **vykonává rodičovskou odpovědnost** v plném rozsahu, je-li to spravedlivé se zřetelem k jeho majetkovým poměrům a majetkovým poměrům poškozeného (§ 2921 odst. 2 ObčZ). U škody způsobené touto kategorií dětí není v zákoně zakotven vznik solidárního dluhu k náhradě škody společně s osobami vykonávajícími dohled, resp. rodičovskou odpovědnost tak, jak je tomu u dětí starší třinácti let (viz § 2921 odst. 1 ObčZ).

b) Pokud jde o **děti starší třinácti let**, zákon nyní stanoví jako pravidlo, že takový **nezletilý**, který nenabyl plné svéprávnosti, **je povinen nahradit způsobenou škodu**, pokud byl způsobilý **ovládnout** své jednání a **posoudit** jeho **následky**; poškozenému náleží náhrada škody i tehdy, nebránil-li se škůdci ze šetrnosti k němu (§ 2920 odst. 1 ObčZ).

Společně a nerozdílně se škůdce nahradí škodu i ten, kdo nad ním **zanedbal náležitý dohled**. Jedná se o solidaritu *ex lege*.

Není-li takový nezletilý, který dovršil třinácti let, **povinen k náhradě** (tj. tento nezletilý nebyl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky), nahradí poškozenému škodu **jen ten, kdo** nad škůdce **zanedbal dohled** (§ 2921 odst. 1 ObčZ). I kdyby nebyla dána deliktní způsobilost nezletilého, který dovršil třináct let a nenabyl plné svéprávnosti, má poškozený

právo na náhradu škody, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům dítěte a poškozeného (§ 2920 odst. 2 ObčZ).

Také v případě dětí starších třinácti let se uplatní nové obecné ustanovení, které je aplikovatelné také na děti mladší třinácti let, tj. že není-li nezletilý škůdce povinen k náhradě a ke škodě nedošlo v důsledku zanedbání náležitého dohledu, **nahradí** škodu ten, kdo má a vůči dítěti **vykonává rodičovskou odpovědnost** v plném rozsahu, je-li to spravedlivé se zřetelem k jeho majetkovým poměrům a majetkovým poměrům poškozeného (§ 2921 odst. 2 ObčZ).

Výše uvedená novela představuje poměrně komplexní ochranu nezletilých ne plně svéprávných dětí, neboť ve vazbě na špatnou praxi soudů mění poměrně zásadně i mnohá **procesní ustanovení**. Zejména je stanoveno, že i **nezletilému účastníkovi řízení staršímu patnáct let se doručuje**, i když je v řízení zastoupen zákonným zástupcem (viz § 50b odst. 4 OSŘ). Také je **vyloučeno vydání platebního rozkazu**, je-li žalovaný ke dni zahájení řízení nezletilý a nenabyl plné svéprávnosti (viz § 172 odst. 2 OSŘ). Další pravidla jsou stanovena ve vazbě na rozsudky pro uznání a pro zmeškání (viz § 114b, 114c, 153b OSŘ). **Výkon rozhodnutí je omezen** zásadně na **majetek, který povinný nabyl před nabytím plné svéprávnosti** a na majetek, který nabyl právním jednáním vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti (viz § 262c OSŘ).

9. Participační práva dítěte

Částečnou svéprávnost je třeba odlišit od participačních práv dítěte, garantovaných mezinárodními smlouvami (viz zejm. čl. 12 ÚprDt). Dítě musí být bráno jako **aktivní jedinec**, nikoli pasivní objekt aktivit svých rodičů či třetích osob, resp. státních orgánů.

Participační práva dítěte je možné dělit **na čtyři základní úrovně takto:**

- a) **právo být informováno,**
- b) **právo vyjádřit svůj názor a své přání,**
- c) **právo svým názorem ovlivnit rozhodnutí a**
- d) **právo svým názorem zcela určit rozhodnutí.**

Dítěti se vždy musí dostat vhodným způsobem všech důležitých informací tak, aby si mohlo s ohledem na svůj věk a rozumovou a volní vyspělost vytvořit vlastní názor. Také mu musí být dán prostor ke sdělení svého názoru, ať už přímo či prostřednictvím jiné osoby. Není

rozhodné, zda se jedná o správní či soudní řízení, ať už sporné či nesporné apod. (čl. 12 ÚPrDt). Dále je třeba, aby dítě obdrželo informace o možných důsledcích vyhovění jeho názoru, resp. o možných důsledcích jakéhokoli rozhodnutí v jeho věci či věci, která se ho týká (viz čl. 3 EÚVýPrDt). Občanský zákoník tyto základní zásady dané mezinárodními standardy rozvíjí v mnoha ustanoveních (srov. zejm. § 100 ObčZ), zejména však v části druhé. Jedná se především o ustanovení zařazená do rodičovské odpovědnosti, jmenovitě o **vyvratitelnou domněnku**, dle které se o **dítěti starším dvanácti let má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit** (§ 867 odst. 2, věta za středníkem ObčZ). Obdobně činí procesní předpisy.

Výsledkem každé činnosti, resp. řízení musí být nalezení souladného a vyváženého řešení v duchu teze „*maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním*“.

Zejména v případě, kdy **nebylo vyhověno** názoru či přání dítěte, **musí být postup či rozhodnutí ve věci dítěte odůvodněno ve vazbě na zásadu nejlepšího zájmu dítěte**.

S ohledem na **dynamiku** práva na seburčení a participačních práv je třeba dát dítěti prostor i v budoucnu, vždy však ve vazbě na jeho nejlepší zájem. V soudem již rozhodnutých věcech, které se týkají dítěte, zejména péče, výživy a osobního styku, není zásadně překážka věci rozsouzené s tím, že podstatná změna poměrů může vést k novému rozhodnutí ve věci (*lat. clausula rebus sic stantibus*). K tomu viz zvláštní sylaby.

10. Nezletilé a ne plně svéprávné dítě jako rodič nezletilého dítěte

Zákon ve zvláštní části stanoví pravidla pro **vznik rodičovství**. Především je uvedeno, žena se stává matkou porodem, a to bez ohledu na věk či stupeň svéprávnosti (viz dále, § 775 ObčZ). Pro vznik otcovství jsou stanoveny vyvratitelné domněnky (viz níže, § 776 a násl. ObčZ), kde hraje významnou roli sňatečný věk, resp. svéprávnost.

Nositelství rodičovské odpovědnosti náleží **každému rodiči** stanovenému zákonem, ledaže jí byl zbaven (§ 865 ObčZ). Zde nehraje roli ani věk, ani svéprávnost matky či otce dítěte. Nicméně, jde-li o **výkon** povinností a práv z rodičovské odpovědnosti vyplývajících, je stanoveno **odlišně**, resp. *ex lege* dochází k **pozastavení** vybraných povinností a práv (viz § 868 odst. 1 ObčZ).

11. Zastoupení

Občanský zákoník upravuje zastoupení, které je **přímé**. Stanoví, že kdo je oprávněn právně **jednat jménem jiného**, je jeho **zástupcem**, a že ze zastoupení **vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému**. Není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem (§ 436 ObčZ).

Zastoupení lze **dělit** podle právního důvodu vzniku na:

- **zákonné**, které vzniká přímo *ex lege* – zákonnými zástupci nezletilého ne plně svéprávného dítěte jsou jeho **rodiče** v rámci rodičovské odpovědnosti a dítě zastupují při právních jednáních, ke kterým není právně způsobilé (§ 892 ObčZ); v případě, že dítě rodiče právně nemá, zastupuje ho **veřejný poručník** (dle § 929 ObčZ); zákonnými zástupci jsou i manželé navzájem v běžných věcech apod. (viz § 696 ObčZ); zákonným zástupcem zletilé osoby omezené ve svéprávnosti je **veřejný opatrovník** (dle § 468 ObčZ),
- **ustanovené soudem**, o kterém rozhoduje soud na základě zákona, tj. kupř. jmenuje tomu, kdo je omezován ve svéprávnosti, **opatrovníka** a nalezenému či odloženému novorozenci **poručníka** (§ 928 ObčZ),
- **smluvní**, které vzniká na základě smlouvy (§ 441 ObčZ).

Právní úprava zastoupení je založena na několika **zásadách**, mezi které patří **zjevnost zastoupení, zákaz střetu zájmů, osobní jednání a ochrana před překročením zástupčího oprávnění**. Zákon dále stanoví další obecná i zvláštní pravidla, zejména pro zákonné zastoupení a opatrovnictví, které sleduje ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv. Specifická pravidla jsou stanovena pro smluvní zastoupení a prokuru (viz § 450 ObčZ). K tomu blíže viz zvláštní sylabus.

12. Opatrovnictví člověka

Zákon stanoví, že soud jmenuje opatrovníka člověku, je-li to potřeba k **ochraně jeho zájmů** nebo vyžaduje-li to **veřejný zájem**. Soud jmenuje opatrovníka zejména tomu,

- koho ve **svéprávnosti omezil**,
- tomu, o kom není známo, kde pobývá,
- neznámému člověku zúčastněnému při určitém právním jednání

- nebo tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv (viz § 468 ObčZ).

Stane se tak zpravidla po **shlednutí** člověka s tím, že soud musí **vyslechnout** vyjádření příslušného člověka nebo jinak zjistit jeho stanovisko a vycházet z něho, zejména jde-li o volbu osoby opatrovníka. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka podle jiného zákona (§ 471 ObčZ).

K **povinnostem** opatrovníka náleží udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu **pravidelné spojení**, projevovat o opatrovance skutečný **zájem**, jakož i dbát o jeho **zdravotní stav** a starat se o naplnění opatrovancových práv a chránit jeho zájmy. Opatrovník při plnění svých povinností **naplňuje opatrovancova právní prohlášení** a dbá jeho názorů, i když je opatrovanec projevil dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi. Není-li to možné, postupuje opatrovník podle zájmů opatrovance. Opatrovník dbá, aby způsob opatrovancova života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním opatrovancovým **představám a přáním**. Nesmí odejmout zastoupenému **věc zvláštní obliby**, ledaže to odůvodňuje ohrožení jeho života či zdraví. Věc zvláštní obliby musí být zastoupenému ponechána i při jeho umístění ve zdravotnickém zařízení, v zařízení sociálních služeb apod.

Rozhoduje-li opatrovník o opatrovancových záležitostech, vysvětlí opatrovanci srozumitelně povahu a následky rozhodnutí.

Opatrovnictví **zaniká** smrtí opatrovance. Smrtí opatrovníka či jeho odvoláním soudem však nikoli, neboť přechází na **veřejného opatrovníka**.

13. Opatrovnická rada

Je-li jmenován opatrovník, může opatrovanec nebo každá osoba opatrovanci blízká (viz níže) žádat o **ustavení** opatrovnické rady s tím, že **opatrovník** svolá **schůzi** osob blízkých opatrovanci a jeho přátel, jsou-li mu známi, tak, aby se schůze konala do třiceti dnů po obdržení žádosti. Není-li schůze včas svolána nebo nekoná-li se z jiného důvodu, anebo není-li na ní zvolena opatrovnická rada, svolá schůzi **soud**, a to i bez návrhu. Schůze se může zúčastnit

opatrovanec, každá osoba opatrovanci blízká a kdokoli z jeho přátel, třebaže nebyl pozván; každý z nich má jeden hlas. Zúčastní-li se schůze alespoň **pět osob**, může být opatrovnická rada **zvolena** (§ 472 ObčZ). Musí mít nejméně **tři členy**, a to na dobu neurčitou, a **předsedu**.

Bez souhlasu opatrovnické rady **nesmí opatrovník rozhodnout o**

- a) změně bydliště opatrovance,
- b) umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje, nebo
- c) zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků.

Bez souhlasu opatrovnické rady **nesmí opatrovník naložit s majetkem** opatrovance, jedná-li se o

- a) nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající stonásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu,
- b) nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu třetinu opatrovanceva majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou, nebo
- c) přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených v písmenu a) nebo b), ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje i souhlas soudu.

Zákon stanoví další, poměrně komplikovaná pravidla pro zvláštní situace.

14. Podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat

Jedná se o nové instituty sledující ochranu člověka, který očekává těžkosti, obtíže, vlastní nezpůsobilost právně jednat apod., resp. již trpí duševní poruchou. Zákon upravuje:

- a) **předběžné prohlášení**, které může být učiněno **veřejnou i soukromou listinou**, ve které ve vazbě na očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může **člověk projevit vůli**, aby byly jeho **záležitosti spravovány určitým způsobem**, nebo aby je spravovala **určitá osoba**, nebo aby se určitá osoba stala jeho **opatrovníkem** (viz § 38 ObčZ);

<p><i>k tomu srov. z. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, § 35e Seznam prohlášení o určení opatrovníka</i></p>

- b) nápomoc při rozhodování**, která může být založena **smlouvou**, vyžadující ke své účinnosti **schválení soudem**; potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem či podpůrci ujednat **poskytování podpory** (viz § 45 ObčZ);
- c) zastoupení členem domácnosti**, tj. potomkem, předkem, sourozencem, manželem nebo registrovaným partner či tzv. osobou spolužijící po dobu alespoň tří let, vzniká **schválením soudem**, brání-li duševní porucha zletilému, který **nemá jiného zástupce**, samostatně právně jednat (§ 49 ObčZ); zástupce dá zastoupenému **na vědomí, že ho bude zastupovat**, a srozumitelně mu vysvětlí povahu a následky zastoupení; dbá o ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv i o to, aby způsob jeho života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním představám a přáním zastoupeného; zastoupení se vztahuje na **obvyklé záležitosti**, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného, proto zástupce není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity člověka s trvalými následky; zástupce může nakládat s **příjmy** zastoupeného v rozsahu potřebném pro **obstarání obvyklých záležitostí**, jak to odpovídá životním poměrům zastoupeného; s peněžními prostředky na účtu zastoupeného však může nakládat jen v rozsahu nepřesahujícím měsíčně výši životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu; má-li zastoupený **více zástupců**, postačí, pokud jedná jeden z nich; jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich;

*k bodům b) a c) srov. z. č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech –
Informační systém, ve kterém se eviduje*

- *omezení svéprávnosti*
- *opatrovnictví*
- *schválení smlouvy o zastoupení*
- *a zastoupení členem domácnosti*

VYBRANÁ JUDIKATURA

IV. ÚS 412/04: Omezení způsobilosti k právním úkonům (nyní svéprávnosti, pozn. autorky sylabu) je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného, který je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především článkem 5 a článkem 10 odst. 1, 2 Listiny. Protože tato práva Listina garantuje jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku. Potenciální omezení těchto základních práv za tímto účelem však vždy musí být provedeno proporcionálně.

STANOVISKO OBČANSKOPRÁVNÍHO A OBCHODNÍHO KOLEGIA NEJVYŠŠÍHO SOUDU Cpjn 23/2016:

I. V řízení o omezení svéprávnosti je soud oprávněn rozhodnout i o tom, zda se posuzovaná osoba omezuje ve svéprávnosti k výkonu volebního práva.

II. Omezit posuzovanou osobu ve svéprávnosti k výkonu volebního práva lze jen výrokem soudního rozhodnutí (výslovně).

Učebnice:

Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol. Rodinné právo. Učebnice. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017;

Ronovská, K., Dobrovolná, E., Lavický, P.: Úvod do soukromého práva. Obecná část. Brno: ČSČPP, 2017.

Komentářová literatura:

Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl druhý: Rodinné právo § 655-975. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020;

Lavický, P. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl první: Obecná část § 1-654. Praha: C. H. Beck, 2014;

Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek 1, § 1-117. Praha: Leges, 2013;

Další vybraná literatura:

- Benešová, E.* Řízení o svéprávnosti s ohledem na práva a povinnosti opatrovance a opatrovníka. *Právo a rodina*, 2014, č. 9;
- Beranová, H.* Lesk a bída mírnějších podpůrných opatření. *Právo a rodina*, 2019, č. 9;
- Bezouška, P., Piechowiczová, L.* Nový občanský zákoník. Nejdůležitější změny. Olomouc: Anag, 2013;
- Čapek, J.* Evropský právní pohled na otázky bydlení. *Rodinné listy*, 2014, č. 9;
- Čuhelová, K., Blažek, M.* Svěprávnost nezletilých anebo pojmy opravdu tak důležité? *Soukromé právo*, 2017, č. 3;
- Eliáš, K., Havel, B., Bezouška, P., Šustrová, D.* Občanské právo pro každého. Praha: Wolters Kluwer, 2013;
- Frinta, O.* Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. *BA*, 2011, č. 1-2;
- Frinta, O., Frintová, D., Elischer, D.* Děti a jejich dluhy – aktuální stav v České republice. Díl první: obecné poznatky a jednotlivé druhy dluhů, *PR* 2019, č. 21;
- Frinta, O., Frintová, D., Elischer, D.* Děti a jejich dluhy – aktuální stav v České republice. Díl druhý: specifika dětských dluhů vzniklých ze smluv o přepravě osoby, *PR* 2019, č. 22;
- Frinta, O., Frintová, D., Elischer, D.* Děti a jejich dluhy – aktuální stav v České republice. Díl třetí: pohled praktický, morální, procesní, komparační a aktuální návrhy legislativního řešení, *PR* 2019, č. 22 – 24;
- Hexner, A., Matas, M.* Nabývání svéprávnosti nezletilými a nepříznivé důsledky současné právní úpravy. Část 1, 2. *Soukromé právo*, 2018, č. 5, 6;
- Hurdík, J.* Osoba a její soukromoprávní postavení v měnícím se světě. Brno: MU, 2004;
- Juráš, M.* Domněnka smrti člověka v procesní perspektivě. *Právní rozhledy*, 2017, č. 19;
- Kavalír, J.* Ochrana dobré víry v. ochrana manžela. *Rodinné listy*, 2014, č. 9;
- Kornel, M.* Věkové hranice: prostředek ochrany dítěte? MU, Brno: COFOLA 2010 (on-line);
- Kotrady, P.* Možnosti a problémy využití podpůrných opatření v praxi. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1;
- Kotrady, P.* Opatrovnictví bez omezení ve svéprávnosti. *Právní rozhledy*, 2017, č. 6;
- Kudrna, J.* K otázce (ne)možnosti omezit svéprávnost k výkonu volebního práva. *Právní rozhledy*, 2017, č. 1;
- Křístek, A.* Několik poznámek k (ne)možnosti omezení svéprávnosti nezletilého. *Právo a rodina*, 2015, č. 3;
- Křístek, A.* Svěprávnost nezletilých. Část I a II. *Soukromé právo*, 2018, č. 2, č. 3;
- Muzikář, L., Svoboda, L.* Udělování souhlasu s právním jednáním za nezletilého v řízení o pozůstalosti, *AdN* 2015, č. 3;

- Nová, H.* Desatero práv a povinností opatrovníka. *Právo a rodina*, 2006, č. 5;
- Pilík, V.* Přiznání svéprávnosti nezletilému podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, č. 10;
- Rittichová, B., Matiaško, M.* Svéprávnosti, quo vadis? 1., 2. *Právo a rodina*, 2015, č. 10, 11;
- Springinsfeldová, N., Smejkal, M.* Fyzická osoba jako subjekt pracovního poměru, aneb proč je na některé věci v 15 letech brzy? *Právní rozhledy*, 2015, č. 18;
- Šebánková, L.* Některé aspekty zastupování. *Ad Notam*, 2019, č. 1;
- Šínová, R., Westphalová, L., Králíčková, Z. a kol.* Rodičovská odpovědnost. Praha: Leges, 2016;
- Tomšová, E.* Úvaha nad schopností zletilého právně jednat. *Právní rozhledy*, 2016, č. 17;
- Valc, J.* Právní status a postmortální ochrana nascitura v České republice. *ČPVP*, 2018, č. 4;
- Zvánovec, V.* Právní úprava svéprávnosti nezletilců v návrhu občanského zákoníku. BA, 2001/1-2;

Přehled pramenů a vybraných použitých zkratk:

LPS/Listina	Listina základních práv a svobod vyhlášená jako součást ústavního pořádku České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a přímení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
LPS/Listina	Listina základních práv a svobod vyhlášená jako součást ústavního pořádku České republiky usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.
MatrZ	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a přímení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
RegP	zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Ú/Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZdravSI	zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů

ZdravSpecSI	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZMPS	zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZSPO	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Přehled mezinárodních smluv a vybraných použitých zkratk:

EÚLP/Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 3, 5, 8, 9, 11 a 14 (vyhlášena sděleními č. 209/1992 Sb., č. 41/1996 Sb., 243/1998 Sb. a č. 48/2010 Sb. m. s.)
EÚVýPrDt	Evropská úmluva o výkonu práv dětí (vyhlášena sdělením č. 54/2001 Sb. m. s.)
EÚStykDt	Úmluva o styku s dětmi (vyhlášena sdělením č. 91/2005 Sb. m. s.)
EÚOsvojDt	Evropská úmluva o osvojení dětí (vyhlášena sdělením č. 132/2000 Sb. m. s.)
HÚOsvojDt	Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (vyhlášena sdělením č. 43/2000 Sb. m. s.)
ÚPrDt	Úmluva o právech dítěte (vyhlášena č. 104/1991 Sb.)
ÚnosD	Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (vyhlášena sdělením č. 34/1998 Sb.)
ÚOsvojDt	Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (sdělení č. 43/2000 Sb. m. s.)
ÚBioMed	Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny z roku (vyhláška č. 96/2001 Sb. m. s.)
ÚManž	Úmluva o souhlasu k manželství, nejnižšímu věku pro uzavření manželství a registraci manželství (vyhláška č. 124/1968 Sb.)
ÚZvř	Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu (vyhláška č. 19/2000 Sb., m. s.)

KONTROLNÍ OTÁZKY

- 1) **Odlište právní osobnost od svéprávnosti.**
- 2) **Kdy lze člověka prohlásit za nezvěstného a kdy za mrtvého? Jaký má význam odlišování těchto pojmů?**
- 3) **Kdy nabývá člověk plné svéprávnosti?**
- 4) **Jaký význam má pro člověka dosažení věku 18 let?**
- 5) **Uveďte další věkové hranice významné pro člověka.**
- 6) **Proč je pro člověka významné, že dovrší 12, 14, 15 či 16 let?**
- 7) **Co je to částečná svéprávnost a kdy používáme termín omezená svéprávnost?**
- 8) **Kdy jmenuje soud člověku opatrovníka?**
- 9) **Co je opatrovnická rada?**
- 10) **Co patří do podpůrných opatření a jaký mají pro člověka význam?**
- 11) **Vysvětlete koncepci přímého zastoupení.**
- 12) **Uveďte, jak může zastoupení vzniknout.**
- 13) **Kdo je zákonným zástupcem nezletilého ne plně svéprávného dítěte?**
- 14) **Charakterizujte participační práva dítěte.**